

Dominik Andreić

Osvrt na tribinu: (Anti) ratna propaganda za vrijeme Domovinskog rata

---

Dana 30. studenoga i 1. prosinca 2017. godine u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu održana je tribina na temu *(Anti)ratna propaganda za vrijeme Domovinskog rata*. Tribina je održana u organizaciji kluba studenata povijesti ISHA Zagreb kao dio šireg projekta u organizaciji EUROCLIO-a; *Learning a History that is 'not yet History'*. EUROCLIO – European Association of History Educators europsko je udruženje nastavnika povijesti koje pokriva više od sedamdeset povijesnih, baštinskih i građanskih udruženja. Osnovano je na zahtjev Vijeća Europe 1992. i djeluje s ciljem razvoja odgovorne i inovativne povijesne znanosti preko promicanja kritičkog mišljenja, multiperspektivnosti, međusobnog poštivanja i kontraverzne problematike. Projekt *Learning a History that is 'not yet History'* bavi se odnosom prema ratnim zbivanjima devedesetih godina 20. stoljeća na području bivše Jugoslavije te je podržan od Europske komisije. Na prvoj tribini raspravljalo se o službenim i masovnim medijima, antiratnim pokretima i udžbenicima za vrijeme Domovinskog rata. Druga tribina posvećena je popularnim medijima, umjetnosti i sportu.

Na prvoj tribini koju je moderirala studentica Tea Miroslavić sudjelovali su dr. sc. Snježana Koren, dr. sc. Stjepan Malović, Vesna Teršelič i Tomislav Jakić. Tribina je započela s temom udžbenika. O Domovinskom ratu u udžbenicima povijesti, govorila nam je dr. sc. Snježana Koren, viša predavačica na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Po njezinu mišljenju, sukob devedesetih javlja se u udžbenicima već 1992. godine. U početku pod nazivom „Srpske agresije na Republiku Hrvatsku“, a termin „Domovinski“ uvodi se krajem istog desetljeća. Nije donesen nikakav plan i program, a napušta se onaj iz SFRJ. U dotadašnjem planu i programu bila je

prisutna ideologija NOB-a, „bratstva i jedinstva“ te dijelom marksistički pristup proučavanju povijesti. Zbog toga se „rješenje“ pronalazi u udžbeniku iz tridesetih godina 20. stoljeća, koji je poslužio kao model za pisanje novih udžbenika. Prema novim udžbenicima je kasnije pisan plan i program umjesto obrnuto. Snježana Koren ukazala je na sličnost tumačenja NOB-a u SFRJ i Domovinskog rata devedesetih i danas. Po njezinu mišljenju Domovinski se rat tumači u svrhu legitimacije aktualne vlasti i ideološki interpretira. U usporedbi današnjih udžbenika u državama bivše SFRJ, u hrvatskim se najviše piše o Domovinskom ratu, u Srbiji se spominju samo mjesta stradanja te se izbjegava dublje zalaženje u problematiku. U Federaciji Bosne i Hercegovine primjenjuje se plan i program ovisno o kantonu odnosno županiji, a u Republici Srpskoj, sukob devedesetih, uči se slično kao i u Srbiji.

Iduća gošća bila je Vesna Teršelič, voditeljica *Documente* te jedna od osnivača i bivša koordinatorica *Antiratne kampanje Hrvatske*. Ukratko je predstavila rad i svrhu *Documente – Centra za suočavanje s prošlošću* te ispričala prošlost i nastajanje *Antiratne kampanje Hrvatske*. Njihov rad započinje u srpnju 1991. s ciljem nenasilnog rješavanja sukoba. Odlučuju pomoći ugroženima na miran način te su ubrzo formirali program. Njihov se rad svodio na sprječavanje prisilnog vojnog roka te su tražili pravo prigovor savjesti. Pripremali su se za dijalog potreban nakon rata te su u svom časopisu *Arkzin* objavljivali kršenja ljudskih prava. Časopis je s vremenom postao dostupan i na kioscima, čak i u područjima koja su bila izravno pogođena ratom. Na kritike Stjepana Malovića da antiratnih pokreta gotovo da nije bilo, Vesna Teršelič priznaje da su bili marginalizirani bez puno prostora za djelovanje te da su možda odabrali krivo ime.

Bivši novinar HRT-a, Tomislav Jakić uveo nas je u temu svojom životnom pričom o novinarskoj karijeri na HRT-u. Ispričao nam je kako je za vrijeme rata u tri navrata došao u sukob s vlastima zbog svoje djelatnosti, te mu je dva puta odbijena ostavka. Prilikom trećeg sukoba, razriješen je zbog politički nepodobnog izvještaja o ostavci potpredsjednika Sabora Sima Rajića čime se zamjerio vlastima. Na tribini tvrdi da je Hrvatska devedesetih naslijedila sovjetski model državne televizije iz bivše SFRJ koji je služio kao sredstvo državne propagande. Osvrnuo se i na svjetonazor koji je vladao devedesetih te spominje primjer novinarkе koja je kazala da će „za Hrvatsku i lagati“.

Tomislava Jakića nadopunjava dr. sc. Stjepan Malović, sveučilišni profesor novinarstva u Zadru te na veleučilištu VERN. Po njegovu mišljenju, SFRJ nije imala sovjetski model državne televizije već liberalniji. Od druge polovice šezdesetih godina 20. stoljeća državna televizija postaje sve slobodnija. Novinari su imali slobodu izvještavanja ali se nije smjelo zadirati u tabu-teme i kritizirati ih, poput modela radničkog samoupravljanja, ličnosti Josipa Broza Tita i Pokreta nesvrstanih. Također se osvrnuo na spomenutu izjavu novinarkе iz devedesetih, koja je zapravo glasila „ja ću za Hrvatsku i prešutjeti“ a ne „lagati“. Po Malovićevu mišljenju, nije bilo

cenzure već samo usmjerene informacije. Nisu se plasirale lažne vijesti te tko je htio doznati pravu situaciju, mogao je doći do informacije, ali ne preko masovnih i državnih medija. Također dodaje da na HRT-u nije bilo „petokolonaša“, ali su novinari koji su prešli u *Deutsche Welle* tako prozvani. Kao što je već spomenuto, po njegovu mišljenju, antiratnih djelovanja nije bilo jer se nije moglo doći do medijskog prostora te se takvo djelovanje automatski percipiralo kao antihrvatsko i neprijateljsko.

U interakciji s publikom nakon izlaganja raspravljano je o tezi građanskog rata i *Deklaraciji o Domovinskom ratu*. Spomenuta je uloga Katoličke crkve i ostalih vjerskih zajednica u antiratnim i proratnim djelovanjima, kao i značaj *Caritasa*. Komentirana je i aktualna, tada jučerašnja presuda Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije šestorici bivših čelnika Herceg-Bosne te prikaz smrti Slobodana Praljka u medijima. Međutim ovakve su aktualnosti dijelom odmakle raspravu od glavne teme antiratnih djelovanja i ratne propagande. Također konstatacijom da antiratnih pokreta nije bilo osim na margini, zanemaruju se prihvaćeni i medijski popraćeni pokreti poput *Pokreta majki za mir – Bedema ljubavi*, koji je dospio i u svjetske medije te okupio majke iz svih dijelova SFRJ, kao i Vladu Gotovca sa svojim poznatim govorima ispred Pete vojne oblasti.¹ Međutim ta su antiratna djelovanja bila usmjerena protiv vlasti u Beogradu, a naglasak tribine bio je većinom na antiratnim djelovanjima protiv vojnih akcija iz Zagreba, iako to naslovom i opisom tribine nije nigdje određeno.

Prva tribina ukazala je na probleme tumačenja povijesti, posebice Domovinskog rata u udžbenicima. U udžbenicima su prisutni zaključci starije historiografije iz prve polovice 20. stoljeća, s izraženim nacionalizmom. Ukazano je na problem ideologiziranja Domovinskog rata, čije je tumačenje u udžbenicima uspoređeno s tumačenjem NOB-a za vrijeme SFRJ te na *Deklaraciju o Domovinskom ratu* kojom se ne smije sprječavati kritičko propitkivanje i znanstveno proučavanje. Što se tiče djelovanja medija, iz tribine možemo zaključiti da su svi masovni mediji bili pod kontrolom države. Međutim nije bilo cenzure i plasiranja lažnih informacija već samo usmjerenih informacija i interpretacija. Do prešućenih informacija moglo se doći znatiželjom i trudom jer nisu bile prikrivene, ali je bitno naglasiti da nisu bile dostupne u *mainstream* medijima kojima se većina ljudi informira.

Drugu tribinu moderirao je student Filip Žanpera, a sudjelovali su dr. sc. Jasna Galjer, dr. sc. Marko Mustapić, dr. sc. Nikica Gilić, dr. sc. Dean Vuletić. Tribina je započela temom sporta o kojoj nam je govorio dr. sc. Marko Mustapić s Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar. Mustapić je opisao naglu promjenu svjetonazora i vrijednosti među navijačima od kraja osamdesetih prema devedesetim godinama 20. stoljeća. Tvrdi da se još 1989. na Europskom prvenstvu u košarci (FIBA EuroBasket 1989) na tribinama skandiralo za Jugoslaviju, a već godinu dana kasnije jugoslavenski nacionalizam zamijenjen je hrvatskim odnosno srpskim. To se izrazilo

¹ Slavica Bilić, *Prsten mira i majčinske ljubavi (prilozi za povijest prilozi za povijest Bedema ljubavi - pokreta za mir u Domovinskom ratu, 1991. - 1993.)* (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2013), 161 – 168, 196 – 207.

tijekom utakmice Dinamo – Crvena Zvezda 1990. Komentirajući utakmicu dodaje da ona nije imala toliki značaj niti je bila uvertira u ratni sukob kao što se često govori, potkrepljujući tvrdnju tučnjavom Bad Blue Boys-a i Torcide prije toga. Nadalje komentira ulogu sporta u Domovinskom ratu. Pod nacionalnim nabojem svi su pokušavali dati svoj doprinos, a sportaši su imali ulogu nacionalnih heroja. Spominje izjavu predsjednika Franje Tuđmana da je sport najbolji ambasador. Na tribinama su bili prisutni transparenti sa sadržajem „Stop the war in Croatia“, a tenisač Goran Ivanišević nastupao je okićen nacionalnim obilježjima. Sportaši nisu imali samo ulogu u afirmaciji Hrvatske nego i političkih stranaka, posebice HDZ-a. Što se tiče sporta u tzv. Republici Srpskoj Krajini i njihovih sportskih heroja, navijali su većinom za veće klubove iz Jugoslavije, dok su se oni domaći svodili na manje lokalne klubove. Marko Mustapić komentirao je i današnju situaciju u Hrvatskom nogometnom savezu te ukratko kako je do nje došlo.

O glazbi za vrijeme Domovinskog rata govorio je dr. sc. Dean Vuletić sa Sveučilišta u Beču. Vuletić je rođen i odrastao u emigraciji, u Australiji, a napisao je vrijedne radove na temu Eurovizije. Po njegovu mišljenju, u jugoslavenskoj popularnoj glazbi nema ideološke i nacionalne tematike sve do sedamdesetih godina 20. stoljeća. Nakon sloma Hrvatskog proljeća vodstvo države pokušava preko popularne glazbe promovirati Narodnooslobodilački pokret i slične vrijednosti te daje slobodu tada popularnim glazbenicima pod uvjetom da glazbeno obrade spomenute teme. Tako na Eurosongu 1974. godine Jugoslaviju predstavlja Kornijeva grupa sa svojom pjesmom *Generacija* ‹42 posvećenom NOB-u, a na istom natjecanju pobijedila je Abba s potpuno drugačijom tematikom koja se donekle i „dotiče vojne povijesti“ (*Waterloo*). Nakon toga dolazi do promjene tematike, a osamdesetih dolaze i novi pjevači. Nakon izbijanja rata novonastale zemlje Hrvatska, Slovenija te Bosna i Hercegovina prvi put nastupaju na Euroviziji 1993. godine. Hrvatska nastupa s pjesmom antiratne tematike u zapadnjačkom stilu *Don't ever cry*, dok Bosnu i Hercegovinu također nastupa s antiratnom pjesmom, ali s dozom folklornih elemenata. Pritom je Bosna i Hercegovina, u jeku hrvatsko-bošnjačkog sukoba, Hrvatsku ocijenila s visokih 10 bodova, a Hrvatska Bosnu i Hercegovinu slabije. Osim o Eurosongu, Dean Vuletić govorio je i o glazbi u dijaspori. Ondje su se pojavile kasete domaćih izvođača te su pozvani u Australiju gdje su prikupljali novac za pomoć, ali i zbog vlastite zarade. Među popularnim pjesmama isticala se *Od stoljeća sedmog* Dražena Žanka, a *Stop the war in Croatia* svrstala se na top listu pjesama u Australiji. Vuletić je spomenuo i državnu kontrolu nad HRT-om, zbog čega je Hrvatska kasno ušla u Vijeće Europe. Na kraju je zaključio da političke pjesme nikada ne pobjeđuju na Euroviziji jer ih razumije samo država koja njome nastupa. Spomenuo je i da su tadašnje pjesme bile vrlo uspješne te da je zanimljivo kako je Hrvatska pod nacionalnim nabojem bila vrlo uspješna u sportu i glazbi.

O plakatima za vrijeme Domovinskog rata govorila nam je dr. sc. Jasna Galjer s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U temu nas je uvela kratkom poviješću plakata u 20. stoljeću. Kako tvrdi,

plakati su u Domovinskom ratu bili kvalitetniji u mjestima udaljenijima od bojišnice, budući da u mjestima izravno zahvaćenima ratom nije bilo uvjeta za izradu kvalitetnih plakata. Puno veći značaj u takvim mjestima imali su grafiti te je ta tema još uvijek nedovoljno istražena. Također u Domovinskom ratu bila je znatno brojnija produkcija letaka nego plakata. O filmu za vrijeme Domovinskog rata govorio je dr. sc. Nikica Gilić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Opisao nam je situaciju u hrvatskoj kinematografiji početkom Domovinskog rata. Izbijanjem rata gubi se novac te nema inozemnog novca kojim bi se snimali filmovi, gubi se i tržište te je filmska produkcija stopirana. Država nadzire Jadran film i HRT te nitko nije zadovoljan novim filmovima koji su loše kvalitete. Situacija se mijenja filmom *Cijena života* koji je humoristični film ratne tematike. Idući humoristični film *Kako je počeo rat na mom otoku* donio je, prema Giliću, revoluciju te je kao komedija o ratu stvorio kulturni šok. Bio je to film kakav je Hrvatska trebala. Nakon toga postupno dolazi do liberalizacije. Na pitanje usporedbe sa srpskom filmskom produkcijom u svrhu propagande, Gilić odgovara kako su susjedi bili znatno sposobniji po tom pitanju. U Srbiji je država preko Aleksandra Tijanića potajno financirala podzemni propagandni film te tako film službeno i prividno nije bio državna propaganda, što je omogućilo prodor srpskog filma u svijet. Na pitanje što bi povjesničar trebao tražiti u filmovima, Gilić predlaže kontekst rata i fluidnost intelektualaca na zaraćenom prostoru (pritom aludirajući na odlazak neprihvaćenih intelektualaca iz Bosne i Hercegovine u Sloveniju).

Izlaganja su završila preporukom literature na zadanu temu te je uslijedila interakcija s publikom. Na pitanje iz publike je li bilo cenzure filmova, Nikica Gilić odgovara da neki filmovi zbog srpskih glumaca poput Velimira Bate Živojinovića i Rade Šerbedžije nisu bili prikazivani. Bilo je ograničenja, ali ne i zabrana. Na pitanja vezana uz glazbu, Dean Vuletić spominje da nije bilo „pravih“ pacifističkih antiratnih pjesama, ali je postojao npr. Gibonni kao suprotnost Thompsonu. Spomenuta je i organizirana Jugovizija 1990. godine na kojoj su ismijavani Slovenci, dok su kosovski žiri su činili samo Srbi. Po Deanu Vuletiću, u glazbi se jugoslavenski nacionalni motivi počinju mijenjati hrvatskim osamdesetih godina, s Prljavim Kazalištem. Prije osamdesetih takve su pjesme bile rijetke s iznimkom Vice Vukova za vrijeme Hrvatskog proljeća koji je zbog nacionalnih elemenata cenzuriran. Sredinom osamdesetih pojavila se pjesma *Jugoslovenka* od Lepe Brene koja je bila popularna sve dok Milošević nije počeo igrati na kartu Velike Srbije. Dean Vuletić pohvalio je uspjeh pjesme „Moja domovina“ te dodao kako Srbi nikada nisu uspjeli stvoriti sličnu stvar te su snimili „Za ljepšu Srpsku“ koju Vuletić naziva plagijatom „Moje domovine“.

Iz druge tribine možemo zaključiti da se nacionalni elementi u popularnim medijima i navijanju počinju javljati osamdesetih godina postupnim istiskivanjem jugoslavenskih elemenata. Hrvatska se za vrijeme agresije istaknula u glazbi i sportu, dok je u kvaliteti filmova zaostajala za Srbijom. Cenzure, kao što je spomenuto i na prvoj tribini, nije bilo; politički nepodobnoj umjetnosti uskraćen je javni prostor, ali nije bilo zabrana. Plakati za vrijeme Domovinskog rata

nisu igrali veliku propagandnu ulogu, ali su zato značajni grafiti i letci. Druga tribina odlično je prikazala fluidnost vrijednosti kroz popularnu kulturu kroz svega nekoliko desetljeća te usporedila propagandu dviju zaraćenih strana.

Pro tempore

Časopis studenata povijesti

Pro tempore

Časopis studenata povijesti, br. XIII

Zagreb, 2018.

Pro tempore

Časopis studenata povijesti

Godina XIII, broj 13, 2018.

Glavni i odgovorni urednik

Ivan Grkeš

Zamjenica glavnog urednika

Lucija Bakšić

Uredništvo

Mihaela Marić

Lucija Bakšić

Mario Katić

Igor Krnjeta

Urednici pripravnici

Andrija Banović

Matej Lisičić

Matea Altić

Marta Janković

Alen Obrazović

Saša Vuković

Lektura i korektura

Alina Jušić

Ema Maglić

Ema Botica

Tanja Jelinić

Karla Papeš

Mateja Papić

Borna Treska

Recenzenti

dr. sc. Zrinka Blažević

dr. sc. Estela Banov

dr. sc. Zrinka Nikolić Jakus

dr. sc. Nikica Gilić

dr. sc. Tomislav Galović

dr. sc. Hrvoje Gračanin

dr. sc. Emil Heršak

dr. sc. Branimir Janković

mr.sc. Vedran Obućina

dr. sc. Sanja Potkonjak

dr. sc. Martin Previšić

dr. sc. Marko Šarić

mr. sc. Filip Šimetin Šegvić

mr. sc. Nikola Tomašegović

Dizajn i priprema za tisak

Rene Jelenić

Prijevod s engleskog jezika

Alen Obrazović

Ema Bonifačić

Paula Fajt

Izdavač

Klub studenata povijesti –

ISHA ZAGREB

ISSN: 1334-8302

Adresa uredništva:

Klub studenata povijesti -

ISHA Zagreb (za: Redakcija *Pro tempore*)

Filozofski fakultet

Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb

Email:

pt.urednistvo@gmail.com

Časopis je besplatan.

Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/pro-tempore>

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača. Izdanje časopisa ostvareno je uz novčanu potporu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Kluba studenata povijest – ISHA Zagreb i Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta.